

УДК 336.276(477)

Олексій ШЕЛЕСТ

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ КРАЇН З РОЗВИНЕНОЮ РИНКОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ В УПРАВЛІННІ ФІНАНСАМИ УКРАЇНИ

Резюме. Досліджено теоретичні основи функціонування фінансового ринку країн з розвинутою економікою. Висвітлено аспекти становлення та розвитку фінансових систем, специфіки організації державних фінансів зарубіжних країн. Детально розглянуто фінансові системи США, Великобританії, Франції, Німеччини та Скандинавських країн, визначено їх місце і роль на світовому фінансовому ринку. Запропоновано заходи щодо трансформації фінансової системи України, а саме: оптимізація кількості та структури бюджетних установ; покращення функціонування ринку капіталу як основи інвестиційного процесу в країні; здійснення державного регулювання процесів входження іноземного капіталу в економіку країни; раціональне планування та прогнозування обсягів фінансування видаткових програм на тривалий період, встановлення громадського контролю і прозорості фінансових процедур.

Ключові слова: ринкова економіка, фінансова система, економічно розвинені країни, світова фінансова криза, міжнародні фінанси.

Oleksii SHELEST

THE USE OF EXPERIENCE OF THE DEVELOPED COUNTRIES IN FINANCIAL MANAGEMENT OF UKRAINE

Summary. The theoretical basis of the financial markets functioning in advanced economies are reviewed in the article. The aspects of the formation and development of financial systems, the specifics of public finances abroad are highlighted. The financial systems of the USA, Great Britain, France, Germany and The Nordic countries are examined in details, their place and role in the global market are determined. The measures for the transformation of the financial system of Ukraine are offered, such as: optimization of the number and structure of budgetary institutions, improvement of the functioning of the capital market as the basis of the investment process in the country; the implementation of public regulation of foreign capital entry into the economy; rational planning and forecasting of funding spending programs for long-term period and the establishment of public control and transparency of financial procedures. In the developed countries perfect financial market works effectively due to the low rate of inflation, the successful development of the economy, stable legal and regulatory framework, favorable political climate and a balance of interests in society. Taking into account that the financial market of the country is formed in a process of transformation, it requires an extensive research with both theoretical and practical point of views. Taking into account the negligible period of operation compared to economically developed countries, financial market of Ukraine has some flaws that are needed to be resolved, but it is necessary to examine the trends that emerged both within the domestic and international financial markets carefully. This will allow to build a qualitatively new model of development of the Ukrainian financial market with a strong banking sector and a highly efficient capital market.

Key words: market economy, financial system, economically developed countries, global economic crisis, international finances.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України все більшого значення набуває наявність ефективно організованого фінансового ринку, здатного забезпечити потреби економіки в інвестиціях шляхом акумуляції тимчасово вільних фінансових ресурсів. З огляду на те, що фінансовий ринок країни формується в умовах трансформаційних процесів, він потребує ретельного дослідження як з теоретичної, так і практичної точки зору. Враховуючи незначний період функціонування порівняно з економічно розвиненими країнами, фінансовий ринок в Україні має певні вади, які необхідно усунути, але для цього необхідно ретельно дослідити тенденції, що склалися як у межах вітчизняного, так і в межах міжнародного фінансового ринку. Це дасть змогу побудувати якісно нову модель розвитку українського фінансового ринку з потужним банківським сектором та високоефективним ринком капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В роботах вітчизняних науковців – Н. Єфремова, М. Толопіло, С. Козьменко, О. Шевцова, В. Федосова, Г. Полякова, Н. Рязанова, Л. Дробозина, Л. Петрашко та інших приділяється значна увага проблемам розвитку фінансового ринку, але в межах окремих сегментів – грошового ринку, ринку капіталу та значно меншою мірою ринку похідних фінансових інструментів. Проте розгляд проблеми використання досвіду передових країн у структурній модернізації фінансової системи України, на нашу думку, досі не носить комплексного характеру, який би дозволив визначити стратегію подальшого розвитку фінансового ринку. Враховуючи вищезазначене, є необхідність провести комплексне дослідження сучасного стану управління фінансами в розвинених країнах.

Метою статті є ознайомлення з принципами побудови, основними тенденціями становлення і розвитку фінансових систем країн з розвинутою ринковою економікою, використання їх досвіду в трансформації фінансової системи України.

Виклад основного матеріалу. У країнах із розвинутою ринковою економікою фінансовий ринок є особливим і необхідним середовищем для успішного функціонування економіки й соціальної сфери. Еволюція фінансових систем передових країн призвела до появи досконалого фінансового ринку, який своєчасно відображає попит та пропозицію фінансових ресурсів та з найменшими витратами через посередників зводить постачальників та споживачів. У країнах з розвинутою ринковою економікою досконалий фінансовий ринок ефективно працює завдяки низькому темпу інфляції, успішному розвитку економіки, стабільній законодавчій та нормативній базі, сприятливому політичному кліматі та певному балансу інтересів у суспільстві.

Міжнародний фінансовий ринок розвивається в умовах фінансової глобалізації. Фінансова глобалізація є одним із процесів глобалізації, який розуміють як вільний та ефективний рух капіталів між країнами та регіонами, функціонування глобального ринку, формування системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів, реалізацію глобальних фінансових стратегій ТНК та транснаціональних банків. Процес глобалізації у світовому просторі розвивається досить нерівномірно. Це стосується як окремих напрямків діяльності, так і окремих країн, а також макроекономічних регіонів, що об'єднують країни як за географічною ознакою, так і за рівнем розвитку. Наприклад, у документах Світового банку за географічною ознакою групують країни, що розвиваються: Східна Азія і Тихоокеанський регіон, Європа і Центральна Азія, Латинська Америка та Карибські острови, Середній Схід та Північна Африка, Південна Азія, Африка (район Сахари). Окремою групою виділяють країни Великої сімки – високорозвинені країни світу – Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Сполучене Королівство Великої Британії та США [3, с. 20].

За різними оцінками, до групи країн з розвинутою ринковою економікою відносять близько 40 країн світу: США, Канада, Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Японія, Австралія, Нова Зеландія, Ізраїль, ПАР, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань та країни Європейського Союзу. Країни з розвинутою ринковою економікою мають високий рівень розвитку матеріального і нематеріального виробництва. Інноваційний розвиток цих країн проявляється у виробництві й комерційному використанні якісно нових благ, застосуванні ноу-хау, освоєнні нових ринків збуту і нових джерел сировини. У галузевій структурі ВВП цих країн домінує сфера послуг (більше 70%). ВВП на душу населення складає не менше 12 тис. дол. Країни з розвинутою ринковою економікою перебувають на стадії постіндустріального виробництва [5].

Фінанси країн з розвинутою економікою не лише займають найбільшу питому вагу у міжнародних фінансах, але й здійснюють безпосередній вплив на всебічний розвиток інших – менш розвинених країн світу у напрямку економічної, політичної та культурної інтеграції шляхом прямого та опосередкованого фінансування. Цілеспрямоване формування й

використання грошових фондів і зобов'язань, а також регулювання міжнародних грошових потоків дозволяє країнам з розвинутою економікою перерозподіляти серед суб'єктів міжнародних економічних відносин фінансові ресурси і товарно-матеріальні цінності, а також здійснювати контроль за їх діяльністю [4, с. 112].

Фінансова система України, як і країн Європейського Союзу, є банко – центричною, в якій на банківський сектор припадає близько 90% від загальних фінансових активів. Трансформація банківського сектора в Україні відбувається успішніше та швидшими темпами, ніж інших сегментів фінансової системи [1, с. 25]. Однак, за даними Світового банку, близько 60% активів приватизованих підприємств України знаходяться у власності промислово-фінансових груп, а не банків, що класифікує модель нашого фінансового ринку, як орієнтовану на ринок капіталу [3, с. 50]. Така тенденція є провідною рисою американської моделі організації фінансового ринку. Слід зазначити, що коли європейський фінансовий ринок формувався протягом кількох століть, то сучасний американський ринок свої базові фундаментальні характеристики отримав у 30-х роках ХХ сторіччя і завдячує кейнсіанським економічним ідеям про державну ініціативу у відродженні ринку капіталу як основи інвестиційного процесу в країні. Тому, враховуючи перехідну економіку України, на нашу думку, доцільно використати американський досвід у реформуванні фінансової системи України.

Ринок акцій віддалений від банків, тобто доступ до фінансування визначається не через кредитні відносини, а більшою мірою ринковими цінами на фінансові активи. В даному випадку власники заощаджень, як юридичні, так і фізичні особи, здійснюють інвестування за допомогою посередників. Така модель ринку створює умови конкуренції для бажаючих отримати капітал, перш за все довготерміновий, та максимально задіяти заощадження як інвестиції. Розміщення капіталу на умовах конкуренції дозволяє отримувати капітал як новоствореним компаніям, так і усталеним. Ринок з широкою участю вимагає залучення багатьох інвесторів як з високим, так і середнім рівнем доходу, як на короткотерміновій, так і на довготерміновій основі. Разом з тим акумульовані заощадження невеликих інвесторів можуть дати кошти, необхідні для фінансування масштабних підприємств. Якщо в Україні основну частину кредитних ресурсів підприємства отримують від кредитних банків, то значні потреби в капіталі в США у зв'язку з бурхливим розвитком таких галузей, як електроенергетика, зв'язок, нанотехнології сприяють розвитку ринку корпоративних боргових зобов'язань та злиття акціонерного капіталу.

Досліджуючи досвід зарубіжних країн, можна відзначити, що відповідно до макро- та мікроекономічних рівнів формування, перерозподілу і використання міжнародних фінансів фінанси розвинених країн також формуються за рахунок власних, позикових і залучених джерел у централізованих та децентралізованих фондах. Вони утворюють сфери накопичення та споживання з метою виконання державних функцій, забезпечення потреб розширеного відтворення та подальшого соціально-економічного розвитку. Характерною ознакою фінансової політики високорозвинених держав є її стабільний, поетапний, прогнозований та виважений характер. Обсяги фінансування видаткових програм змінюються з року в рік лише на незначний відсоток, і тенденція до зміни розмірів видатків є чіткою та прогнозованою. В Україні ж потреба швидкої трансформації призвела до обрання іншого шляху – радикального реформування, що виявилось у динамічних, навіть хаотичних щорічних зрушеннях структури бюджетів [2, с. 38].

Не зважаючи на це, за даними Європейського банку реконструкції та розвитку, що з 1989 р. оцінює успішність проведення реформ у трансформаційних економіках, коефіцієнт трансформації банківського сектора України в 2011 р. становив 3,7. Цей показник є на порядок нижчим від відповідного показника країн Центральної та Східної Європи. Водночас

коефіцієнт суттєво підвищився протягом останніх кількох років. Якщо в 1990 р. він становив 1, в 2000 р. – 2, то вже в 2005 він підвищився до 2,67, а в 2011 становив 3,7 [1, с. 27]. Позитивна динаміка засвідчує наявність прогресу у розвитку даного сегмента фінансової системи України. Передбачається, що у 2012 році коефіцієнт трансформації банківського сектора підвищиться до 4,44.

У більшості зарубіжних країн особлива увага приділяється питанням удосконалення використання бюджетних коштів, що пов'язані із розмежуванням їх між державним та місцевими рівнями управління. Порівняти пропорції розмежування функцій між рівнями фінансової системи у різних країнах дає змогу показник централізації, який характеризує частку витрат центрального уряду в повному обсязі витрат бюджетної системи. Розвинені держави мають різні моделі централізації фінансової системи. В унітарних державах загалом спостерігається дещо вищий рівень централізації, а у федеративних, де фінансова система є трирівневою, дещо менший. У США цей показник становить 57%, Франції – 71%, Канаді – 40%. В Україні показник централізації коливається на рівні 65 – 70% [2, с. 36]. Варто зауважити, що в економічній літературі немає єдиної точки зору на оптимальний показник рівня централізації, але переважна більшість учених вважає, що зміцнення акцентів у пропорціях розподілу ресурсів бюджетної системи на користь місцевих бюджетів свідчить про наявність широких можливостей в органах місцевої влади ефективно вирішувати ті завдання, які на них покладаються.

Таблиця 1

Особливості використання коштів місцевих бюджетів у країнах з розвинутою ринковою економікою [2, с. 35]

Table 1

Features of the use of money of local budgets in the countries with developed market economies [2, p. 35]

Досвід Німеччини	Досвід Великої Британії	Досвід Франції	Досвід Скандинавських країн
Особливості формування коштів місцевих бюджетів			
В урядовому проекті місцевих бюджетів видатки плануються на 2 – 3% більше, ніж минулого року. Проект має відповідати критеріям бюджетної політики ЄС	Частка місцевих бюджетів у бюджетній системі коливається на рівні 30%. Головне джерело місцевих бюджетів – муніципальний податок (справляється залежно від вартості майна та кількості дорослих членів сім'ї). Видатки місцевих бюджетів поділяються на поточні та капітальні (капітальні покриваються за рахунок позик, а джерелом фінансування поточних, головним чином, є податки)	Місцеві органи влади здійснюють великі капіталовкладення – понад 52% усіх капітальних державних витрат. Частка податків у місцевому бюджеті – 40%, субсидій – 30%, власні надходження і позики 30%. Місцеві бюджети, як правило, дефіцитні і потребують додаткових ресурсів для фінансування власних програм. Місцеві бюджети Франції в частині витрат складаються з двох основних розділів: бюджети поточної діяльності (функціональний) та бюджети нового будівництва (інвестування)	Особливістю фінансів Норвегії є те, що зовнішнього боргу у країні немає. Проблеми бюджетного дефіциту в країні немає також, навіть попри традиційно високий рівень бюджетних витрат та соціальних зобов'язань уряду. У Фінляндії із середини 1990-х років одним із пріоритетів бюджетних витрат є розвиток науки. Рівень витрат на науково-дослідні роботи у відсотках відносно ВВП є одним з найвищих у світі

Закінчення таблиці 1.

Основні напрями спрямування коштів місцевих бюджетів			
Структура видатків, спрямована на фінансування міністерств освіти, у справах сім'ї, літніх людей, жінок і молоді, закордонних справ, економічного розвитку і співпраці та ін. Найбільшу групу витрат становлять соціальні виплати, особливо такі статті витрат, як пенсії, виплати допомоги із безробіття, перенавчання безробітних і фінансування бірж праці	Основні напрями спрямування коштів місцевих бюджетів Великої Британії такі: житлове та шляхове господарство, освіта, місцева влада та самоврядування, судова система, поліція, заходи з охорони навколишнього середовища	У країні більше третини всіх поточних витрат місцевих органів влади припадає на утримання адміністративно-силового апарату (поліція, цивільна оборона, пожежна охорона, управління), третина – на освіту, культуру; важливою статтею витрат є розвиток інфраструктури	Соціальна сфера є пріоритетом фінансової політики. Крім того, що велика частка соціальних послуг у скандинавських країнах є безкоштовною, вони дуже різноманітні за формами і доступні всім громадянам

Як бачимо з таблиці 1, видаткові статті місцевих бюджетів країн з розвинутою економікою дещо подібні. За рахунок коштів місцевих бюджетів фінансуються видатки на утримання органів місцевого самоврядування, місцевої поліції, поліпшення соціальної інфраструктури, програм місцевого значення, причому фіксована частина залишається безпосередньо на підприємствах і використовується на розвиток виробництва, впровадження науково-технічних програм і розробок. Цього, на нашу думку, поки не вистачає в Україні, адже бюджети розвинених демократичних країн мають чітко виражений соціальний та «виробничий» характер, а бюджетні кошти в Україні, навпаки, більшою мірою спрямовуються на утримання та забезпечення діяльності бюджетних установ.

У спеціальному законодавстві деяких країн зустрічається поділ видатків на поточні та майнові, тобто кошти місцевих бюджетів можуть використовуватись як на поточні, так і на інвестиційні потреби. Тому в усіх країнах складається бюджет поточних витрат і бюджет розвитку. Як правило, бюджет поточних витрат направляється на покриття поточних витрат, а бюджет розвитку – на капітальні видатки, виконання інвестиційних програм тощо. Фінанси розвинених країн спрямовуються на ринки, що розвиваються, у вигляді прямих та портфельних інвестицій, банківських кредитів. Тим самим приносять величезну користь глобальній економіці за рахунок розширення доступу до капіталу країн з перехідною економікою, що формує та прискорює їх розвиток.

Реалізація переваг глобального фінансового ринку з одночасним зменшенням системного ризику для запобігання ефекту «доміно» залишається головним завданням економічно розвинених країн в управлінні міжнародними фінансами. Адже ефект «доміно» передбачає, що занепад однієї великої світової фінансової корпорації або занепад фінансового

ринку однієї країни може вплинути на інші великі підприємства світу та ринки з серйозними несприятливими економічними наслідками [4, с. 85].

Отже, з огляду на досвід країн з розвинутою ринковою економікою, для трансформації фінансової системи України доцільно:

- оптимізувати кількість та структуру бюджетних установ, скоротити видатки на їх утримання, і насамперед видатки на державне управління, які на сьогодні складають близько 50% усіх видатків бюджету;
- покращити функціонування ринку капіталу як основи інвестиційного процесу в країні, що забезпечить рівномірне фінансування новостворених та сталих підприємств;
- здійснювати державне регулювання процесів входження іноземного капіталу в економіку країни;
- використовувати спеціальні території пріоритетного розвитку та розвивати інноваційні виробництва в депресивних регіонах для успішної реалізації інвестиційно-інноваційної діяльності;
- раціонально планувати і прогнозувати обсяги фінансування видаткових програм на тривалий період, змінюючи їх лише на незначний відсоток так, щоб тенденція до зміни пропорцій була чіткою та прогнозованою;
- встановлення громадського контролю та прозорості фінансових процедур, що забезпечить ефективність використання бюджетних коштів.

Висновки. Проблеми економічного розвитку України не мають аналогів у світовому процесі через відмінний від інших суспільно-політичний та соціально-економічний фон, тому шляхи їх вирішення не можуть бути запозиченими у чистому вигляді. Разом з тим, доцільно враховувати світовий досвід і наближувати його до наших реалій. Усунення вад державного управління й регулювання економікою, доцільне використання фінансових ресурсів органами загальнодержавної та місцевої влади, створення науково обгрунтованої політики стратегії управління суспільством, упровадження сприятливої нормативно-правової бази для залучення інвесторів – шлях до економічного зростання України.

Conclusions. Problems of economic development of Ukraine have no analogues in the world process because of the different from others socio-political and socio-economic background, so their solutions can not be followed in pure form. However, it is advisable to take into account the international experience and approximate it to our realities. Elimination of defects of government administration and regulation of the economy, appropriate use of financial resources by national and local authorities, the creation of a science-based policy strategies of governance, implementation of a favorable regulatory framework with the to attract investors are the path to economic growth of Ukraine.

Використана література

1. Поливана, Т.М. Розвиток фінансових систем України та країн ЦСЄ в умовах глобалізації [Текст] / Т.М. Поливана // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2010. – №25. – С. 25 – 29.
2. Роменська, К.М. Зарубіжний досвід удосконалення використання фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування [Текст] / К.М. Роменська // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. – 2011. – №10. – С. 35 – 39.
3. Школьник, І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: монографія. [Текст] / І.О. Школьник – Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, УАБС НБУ, 2008. – 384 с.
4. Юрій, С.І., В. М. Федосова. Фінанси: підручник [Текст] / С.І. Юрій, В.М. Федосова. – К.: Знання., 2008. – 611 с.
5. Развитие страны с рыночной экономикой [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.grandars.ru/student/mirovaya-ekonomika/razvitye-strany-s-ryno-chnoy-ekonomikoy.html>